

הפיקוח על הוראת תושבע"פ בבתי ספר ממלכתיים-דתיים

דגם תשובות – תורה שבעל פה, מס' 005281, קיץ תשפ"א

הערה למעריך: דברים הכתובים בסוגריים אינם מחייבים את הנבחן.

פרק ראשון – לקט מצוות

על הנבחן לענות על חמש מן השאלות 1-7.

1. מצוות הלוואה לעני (סו)

- א. – מכיוון שדוחק של אדם שעדיין לא נודע ברבים שהוא עני, ועדיין לא בא לאותה בושה, גדול מדוחק של אדם שכבר נודע שהוא עני ונזקק לצדקה.
- אולי יצליח אדם שמקבל הלוואה קטנה להתגבר על מצוקתו ולא יצטרך לצדקה.
- ב. (1) בדרך כלל המילה "אם" מציינת רשות ולא חובה.
- (2) פירוש המילה "אם" במקרה זה יוצא דופן (ובעוד שני מקרים נוספים) וכוונתה חובה ולא רשות [לקבל: חכמים הוכיחו שמצוות הלוואה לעני היא חובה מן הפסוק "והעבט תעביטנו" (דברים, ט"ו, ח')].

2. מצוות שמיטת קרקעות (פד)

- א. (1) "דבר הקדמות" – האמונה שהעולם הוא קדמון, היה קיים תמיד, ולא נברא.
- (2) אנו מונים שש שנות עבודה, ובשביעית אנו שובתים – שנת שמיטה. מהלך זה מזכיר לנו את ימי בריאת העולם [הערה למעריך: לקבל כל תשובה שמקשרת לבריאת העולם].
- ב. (1) טעם נוסף:
- מפקירים את כל מה שתוציא הארץ בשנה זו כדי לזכור שהפירות אינם גדלים מכוח האדמה וסגולתה אלא מכוח ה', שהוא אדון עליה ועל בעל השדה, וכשהוא חפץ הוא מצווה להפקיר את הפירות.
- כדי לקנות את מידת הוותרנות – "כי אין נדיב כנותן מבלי תקווה אל הגמול".
- כדי לקנות את מידת הביטחון בה' – "כי כל המוצא עם לבבו לתת ולהפקיר לעולם כל גידולי קרקעותיו ונחלת אבותיו הגדלים בכל שנה אחת" לא תהיה בו מידה של מיעוט ביטחון בה'.
- (2) לקבל כל תשובה מתאימה.

3. שלא לאחור שכר שכיר (רל)

- א. ה' חפץ בקיום האדם, ובאיחור המזונות יאבד הגוף. מצווה זו מבטיחה שהעובד יקבל את פרנסתו.
- ב. – אם הפועל לא תבע את שכרו.
- אם אין לבעל הבית מה לתת לפועל, ואינו מוצא מי שילוהו.
- אם בעל הבית סיכם עם הפועל שאדם אחר ישלם לו.
- אם בעל הבית נתן טליתו לאומן שיתקן אותה, והאומן עדיין לא החזיר לו אותה.
- [הערה למעריך: על התלמיד לכתוב שני מצבים.]
- ג. אין לוקים על לאו זה כי בעל הבית יכול לשלם שכרו של הפועל בכל עת ("ניתן להישבון").

4. מצוות כיבוד חכמים (רנז)

- א. "זקן אשמאי" הוא זקן שאינו חכם, ומצווה לכבדו כי בשל שנותיו המרובות בעולם הוא ראה והכיר קצת במעשי ה' ובנפלאותיו.
- ב. אבדת אביו קודמת כאשר אביו חכם (אף על פי שאינו שקול כרבו).
אבדת רבו קודמת כאשר אביו אינו חכם.
- ג. (1) כאשר יש מחלוקת הלכתית בין רבו לבין חכם אחר לא יאמר נראים דברי החכם האחר [לקבל: לא יאמר נראים דברי רבי].
- (2) מי שרוב חכמתו ממנו.

5. שלא להונות אחד מישראל בדברים (שלה)

- א. (1) לא יתעניין במחיר של חפץ כאשר אין לו כסף לקנותו.
 (2) הוא מצער את המוכר, שמתאכזב שאינו קונה; אַן: כאשר אנשים אחרים רואים שהוא מתעניין בחפץ הם נמנעים מלקנותו, והמוכר מפסיד.
- ב. – מזכיר לבעל תשובה את מעשיו הראשונים.
 – אומר לאדם שסובל מייסורים שהייסורים באים עליו בגלל מעשיו הרעים.
 – אומר לחמרים שמחפשים תבואה שילכו לפלוני, ויודע שאין לו.
 [הערה למערך: על התלמיד לכתוב דוגמה אַחת.]
- ג. כי העובר על לאו זה דיבר בפיו ולא עשה מעשה בפועל.

6. לקרות שמע פעמיים בכל יום (תכ)

- א. (1) תחילת הזמן של "בקומך": כשאדם מכיר את חברו בריחוק ארבע אמות.
 (2) סוף הזמן של "בקומך": שלוש שעות (זמניות) שלמות מתחילת היום.
 חכמים קבעו זמן זה כי עד זמן זה אנשים קמים.
- ב. [ה' רצה לזכות את ישראל שיקבלו עליהם עול מלכותו וייחודו תמיד, כדי לשומרם מן החטא, ולכן ציוותה התורה לומר קריאת שמע, שהיא קבלת עול מלכות שמיים.] אמירת קריאת שמע ביום מועילה למעשים ולמחשבות שביום, ואמירת קריאת שמע בלילה מועילה למעשים ולמחשבות שבלילה.
- ג. הסבר: צריך לקרוא באופן מדויק וברור את כל המילים ואת כל האותיות שבקריאת שמע.
 דוגמאות:
 – להפסיק מעט בין מילים שהראשונה מסתיימת באותה אות שהמילה הבאה מתחילה, כגון: "בכל לבבך", "עשב בשדך", "ואבדתם מהרה", "בכל לבבכם", "הכנף פתיל".
 – להתיז את האות זי"ן במילה "תזכרו".
 – להאריך באות דל"ת במילה "אחד".
 [הערה למערך: על התלמיד לכתוב דוגמה אַחת.]

7. לעבוד ה' יתברך בתפילה בכל יום (תלג)

- א. מצווה זו היא מצווה כוללת כי עבודת ה' כוללת את קיום כל המצוות.
 הפרט: תפילה לה'.
- ב. הסבר: הפעולות שאדם עושה משפיעות עליו שיזכה לטובות ולברכות.
 – כאשר אדם מתפלל לה' ומבקש ממנו בקשות הוא משיג את כל משאלותיו לטוב.
 – כאשר אדם מתפלל לה' ומבקש ממנו בקשות הוא מפנים שה' הוא הטוב והמיטיב, הוא משגיח על כל דרכיו, הוא שומע לתפילתו, הוא יכול למלא את בקשותיו, ואין מונע ומעכב ממנו לעשות רצונו. מחשבות אמוניות אלה הן זכות לאדם.
 [הערה למערך: לקבל אַחת מן התשובות האלה.]
- ג. שמות הברכות: מלכויות, זיכרונות ושופרות.

פרק שני – גמרא – מסכת בבא מציעא

על הנבחן לענות על חמש מן השאלות 16–8.

על הנבחן לענות לפחות על אחת מן השאלות 16–13.

8. ייאוש שלא מדעת (דף כא, ע"ב – דף כב, ע"ב)

א. – מצא חפץ שיש בו סימן – בחפץ שיש בו סימן אין מחלוקת שייאוש שלא מדעת לא הווי ייאוש, כי כאשר יגלה המאבד שהחפץ אבד לא יתייאש, כי יהיה בטוח שיוכל לקבל בחזרה את אבדתו על פי הסימן שיש לו בה [ואף אם התייאש בסופו של דבר, כאשר הגיע החפץ לידי המוצא היה זה באיסור "דדבר שאינו עשוי להתייאש הוא" (רש"י)].

– מצא חפץ בזוטו של ים או בשלוליתו של נהר – בזוטו של ים או בשלוליתו של נהר אין מחלוקת שהמוצא זוכה באבדה אף שעדיין לא נודע לבעלים ולא התייאשו מאבדתם, כי כתוב בתורה "וכן תעשה לכל אבדת אחיך אשר תאבד ממנו ומצאתה", ולמדו מכך שדין השבת אבדה נוגע רק לאבדה שאבודה מאחיך ומצויה לכל אדם, אבל אבדה שאינה מצויה לכל אדם, כמו אבדה בזוטו של ים או בשלוליתו של נהר, אין בנוגע אליה דין השבת אבדה. [הערה למעריך: על התלמיד לכתוב מקרה אחד ולהסביר בנוגע למקרה זה.]

ב. (1) הגמרא הקשתה מן המקרה "הגנב שנטל מזה ונתן לזה".

(2) גנב פועל בסתר והבעלים אינם יודעים על הגנבה ולא התייאשו ממנה, ובכל זאת כאשר הגנב נותן את הגנבה לאדם אחר מותר לאותו אדם לקבל את הגנבה ואינו חייב להשיבה לבעליה, אף שהגנבה הגיעה לידי לפני ייאוש הבעלים. משמע שייאוש שלא מדעת הווי ייאוש, וקשה על אביי שלדעתו ייאוש שלא מדעת לא הווי ייאוש.

ג. רב פפא ביאר שהמקרה "הגנב שנטל מזה ונתן לזה" שבברייתא אינו עוסק בגנב רגיל אלא בלסטים מזוין. גנבה של לסטים מזוין נעשית בגלוי והבעלים יודעים ומתייאשים מייד, ואם כן לא מדובר בברייתא על ייאוש שלא מדעת, ולכן האדם שקיבל את הגנבה אינו חייב להשיבה לבעליה (ומכאן שאין להקשות מברייתא זו על שיטת אביי).

9. מציאה בבית מושכר (דף כה, ע"ב – דף כו, ע"א)

א. (1) מדוע האבדה שנמצאה בבית המושכר שייכת למוצא ולא לשוכר האחרון שגר בבית?

(2) I. המקרה – מעות שנמצאו בירושלים [בשאר שווקים ולא דווקא של סוחרי בהמה] בשעת הרגל.

הדין – המעות הן מעות מעשר.

II. הסיבה שמעות שנמצאו בירושלים בשעת הרגל הן מעות מעשר ואין אומרים שנפלו לפני הרגל היא מכיוון ששוקי ירושלים עשויים להתכבד בכל יום, ולכן אנו מניחים שכל המעות שנפלו לפני הרגל כבר נאספו, ומעות אלו שנמצאו בשעת הרגל הן של עולה רגל שבא לאכול את מעשרותיו בירושלים [רוב המעות בשעת הרגל הן מעות מעשר]. יוצא ממשנה זו שבמקום שעשוי להתכבד אנו מניחים שהאבדה שנמצאת היא של מישהו מן האחרונים שהיו שם, ואם כן גם בבית מושכר יש לומר שהאבדה שייכת לשוכר האחרון שגר בבית, כי כל שוכר שעוזב את הבית מחפש היטב את חפציו בבית לפני עזיבתו ואילו האבדה הייתה שלו היה מוצאה ונוטלה.

ב. בנוגע לבית מושכר מדובר שבעל הבית עשה את ביתו פונדק לשלושה ישראלים בבת אחת, ולכן אם אחד מהם איבד חפץ הוא מתייאש ממנו כי אינו יודע מי מן השניים האחרים מצא אותו ולמי עליו לפנות. לכן במקרה זה האבדה שייכת למוצא.

10. מציאה בפירות שקנה מחברו (דף כו, ע"ב – דף כז, ע"א)

- א.** (1) מקרה א – החבר הוא תגר, סוחר. הדין – הרי אלו שלו.
מקרה ב – החבר הוא בעל הבית, אדם רגיל. הדין – חייב להחזיר.
- (2) – בקונה מתגר הרי אלו שלו כי התגר קנה את התבואה מאנשים רבים, ומכיוון שאין סימן במעות – בעל המעות יודע שהמוצא לא ידע למי להשיב את המעות, ולכן הוא מתייאש מהן.
– בקונה מבעל הבית חייב להחזיר כי ברור שהמעות שייכות לבעל הבית שקנה ממנו, ומכיוון שבעל הבית יודע שהמוצא ידע למי להשיב את המעות הוא אינו מתייאש מהן (על אף שאין בהן סימן).
[הערה למעריך: על התלמיד לנמק את הדין באחד מן המקרים.]
- ב.** (1) גם במקרה שקנה מבעל הבית הדין צריך להיות "הרי אלו שלו", כי בעל הבית לא דש את התבואה בעצמו אלא פועלים רבים עסקו במלאכת הדישה, ואם כן גם במקרה זה בעל המעות יודע שהמוצא לא ידע למי להשיב את המעות, ולכן הוא מתייאש מהן.
(2) "תתרגם מתניתך] כגון שדשן על ידי עבדו ושפחתו הכנענים".
הסבר: הרכוש של עבד ושפחה כנענים הוא של בעל הבית, ואם כן בכל מקרה ברור שהמעות שייכות לבעל הבית.

11. סימנים דאורייתא או דרבנן (דף כז, ע"א-ע"ב)

- א.** (1) הגמרא הוכיחה שסימנים דאורייתא.
הסבר: המשנה דורשת מהמילה "שמלתו" שבפסוק "וכן תעשה לחמרו וכן תעשה לשמלתו..." שחייבים להכריז רק על אבדה שיש בה סימנים. מוכח מכאן שסימנים דאורייתא.
- (2) עיקר הלימוד מהמילה "שמלתו" הוא בנוגע לתובעים, שאם אין תובעים [כגון שהתיאשו הבעלים] לא חייבים להשיב את האבדה. הלימוד בנוגע לדין הסימנים (שהוא תקנה דרבנן) הוא רק בדרך אגב [אסמכתא].
- ב.** (1) עדים שמעידים על אדם שמת [כדי שאשתו תהיה מותרת להינשא לאחר] צריכים להעיד שראו את פניו של המת עם החוטם, ואם לא ראו – עדותם אינה מתקבלת אף שראו סימנים אחרים בגופו או בכליו של המת.
(2) הגמרא הוכיחה שסימנים אינם מן התורה.
- הסבר: על פי משנה זו, עדות המתבססת על סימנים בגופו או בכליו של המת אינה מתקבלת. מוכח מכאן שסימנים אינם מן התורה.

12. אונאת דברים ואונאת ממון (דף נח, ע"ב)

- א.** מדובר על אונאת דברים. הצער שהוא גורם לחברו נעשה באמצעות דיבור ולא באמצעות ממון.
- ב.** דווקא בנוגע לאונאת דברים נאמר "ויראת מא-להיך" כי באונאת דברים רק האדם עצמו יודע אם התכוון לטובה או לרעה. כאשר חמרים מבקשים ממנו תבואה והוא אומר להם לכו אצל פלוני שהוא מוכר תבואה והוא יודע שהוא לא מכר תבואה מעולם, הוא יכול לטעון שהוא חשב באמת שפלוני מוכר תבואה [הערה למעריך: לקבל כל דוגמה מתאימה].
האמירה "ויראת מא-להיך" מזהירה את האדם שעליו לירא מה', היודע את מחשבותיו ואת כוונתו האמיתית.
- ג.** (1) ראינו/ראיתי ליה – את המתבייש, שהולך האודם מפניו והוא מחוויר.
(2) המימרה: "כל המלבין פני חברו ברבים כאילו שופך דמים".
הסבר: הדם שהולך מפניו הוא כמו שפיכת דמו.

בקיאות (ללומדים 8 דפי גמרא ורש"י)

13. ייאוש שלא מדעת (דף כב, ע"א-ע"ב)

- א. (1)** רישא – המקרה: אדם העלה פירותיו לגג וירד עליהם טל, ובעוד הטל על הפירות שמח האדם על הטל שירד על פירותיו. הדין: הפירות הוכשרו לקבל טומאה.
- סיפא – המקרה:** [אדם העלה פירותיו לגג וירד עליהם טל] והפירות התייבשו מן הטל לפני שנודע לו שנרטבו [ואפילו האדם שמח כעת על שירד טל על פירותיו]. הדין: הפירות לא הוכשרו לקבל טומאה.
- (2)** מן הסיפא של הברייתא יוצא שאין אומרים שמכיוון שהוברר כעת שנוח לאדם בהרטבת הפירות אז גם מלכתחילה היה נוח לו בכך, וקשה על רבא שסובר שכאשר נודע לאדם שאבדה לו אבדה והוא מתייאש, נחשב הייאוש למפרע משעת האבדה.
- ב.** מותר לאכול תמרים שנשרו כי הבעלים מתייאשים מהם עוד לפני הנשירה מן העץ, כי הם יודעים שהרוח תשיר אותם ושקצים ורמשים יאכלו אותם.

14. עד מתי חייב להכריז, ומה מכריז? (דף כח, ע"א)

- א. (1)** לפי משנתנו העוסקת בהשבת אבדה נדרשים שלושה ימים בלבד כדי להגיע מירושלים למקום המרוחק ביותר, ואילו לפי המשנה העוסקת בשאלת גשמים נדרשים חמישה עשר יום כדי להגיע מירושלים למקום המרוחק ביותר.
- (2)** התירוץ של אב"י – משנתנו עוסקת בתקופת בית ראשון, שהיו ישראל רבים והיו שיירות רבות שהלכו ביום ובלילה ולכן לא נצרך זמן רב כל כך כדי שיגיעו לבתיהם. לעומת זאת המשנה העוסקת בשאלת גשמים עוסקת בתקופת בית שני, שלא היו ישראל רבים ולא היו מצויות שיירות שהלכו ביום ובלילה ולכן נצרך זמן רב כדי שיגיעו לבתיהם. התירוץ של רבא – הסיבה לפער בין זמני ההגעה נובע מכך שחכמים לא רצו להטריח את מוצא האבדה להישאר בירושלים יותר משבוע, ולכן קבעו שדי בשלושה ימים כדי להגיע הביתה.
- ב. (1)** המוצא מכריז. על פי "גלימא מכריז" – המוצא מציין בהכרזתו את שם החפץ שמצא (לדוגמה: גלימא, טלית מצאתי). על פי "אבידתא מכריז" – המוצא מכריז שמצא אבדה אבל אינו מציין את שם החפץ שמצא.
- (2)** לדעת רבי יהודה במשנה יש לכל אחד שאיבד חפץ שלושה ימים ללכת לביתו ושלושה ימים לחזור, ואם המאבד אינו יודע איזה חפץ נמצא היה צריך יום נוסף כדי לבדוק בביתו אם כל כליו נמצאים. אלא משמע שהמוצא "גלימא מכריז", ולכן המאבד רק צריך לבדוק אם כל גלימותיו נמצאות בביתו ולכך אין צורך ביום נוסף.

עיון (ללומדים 6.5 דפי גמרא בתוספת עיון במקורות)

15. ייאוש שלא מדעת

- א. (1)** אמימר ורב אשי אכלו מן הפירות כי הניחו שהאריס נותן להם מחלקו, וכשיחלוק עם מרי בר איסק – יפחית מחלקו את הפירות שנתן להם. מר זוטרא לא אכל כי חשש שהאריס נותן להם מחלקו של מרי בר איסק, ולא יפחית את הפירות מחלקו בשעת החלוקה.
- (2)** מר זוטרא היה אוכל מן הפירות אם האריס היה מביא פירות מהבית ולא מהפרדס, כי בהבאת פירות מן הבית מן הסתם האריס מביא מחלקו.
- (דף כב, ע"א, ותוד"ה "מר זוטרא")
- ב. (1)** לפי בעלי התוספות – אסור לו לעשות כן ולכן הוא נחשב גזלן. נימוק: למרות ההנחה שבעל המכולת יתרצה כשידע, הדבר דומה לייאוש שלא מדעת שההלכה היא שלא הווי ייאוש, ולכן אין להחשיב את ההסכמה העתידית כהסכמה מראש.
- (2)** לפי הש"ך – מותר לו לעשות כן. נימוק: ייאוש שלא מדעת הוא כאשר הבעלים מתייאשים מן החפץ בעל כורחם, ואז אנו אומרים שכאשר החפץ הגיע לידי המוצא לפני הייאוש הוא הגיע באיסור. אך במקרה של המכולת – מכיוון שבעל המכולת עתיד להסכים אפשר לראות בהסכמה העתידית הסכמה מראש, וכשהגיע הלחם לידי הלוקח הוא הגיע בהיתר.

16. תנורו של עכנאי

- א. לאחר שרבי עקיבא הודיע לרבי אליעזר על נידויו לקה העולם בעקבות צערו של רבי אליעזר "שליש בזיתים ושליש בחיטים ושליש בשעורים". אילו היה אדם שאינו הגון מודיע לרבי אליעזר, התוצאה הייתה חמורה הרבה יותר (דף נט, ע"ב).
- ב. (1) – מדוע ביקש רבי אליעזר להוכיח מכותלי בית המדרש שהלכה כמותו, הרי ברור שהחכמים לא יקבלו הוכחה זו, כפי שלא קיבלו את נסיונות ההוכחה מן החרוב ומאמת המים?
- מדוע אמרו חכמים שאין מביאים ראיה מן החרוב ומאמת המים ולא בקיצור שאין מביאים ראיה ממעשה ניסים?
- מדוע בחר רבי אליעזר להוכיח שהלכה כמותו דווקא מן החרוב, אמת המים וכותלי בית המדרש?
[למעריך: על התלמיד להסביר שתי שאלות. על תת-סעיף זה – 40%]
- I. (2) החרוב מסמל את מידת ההסתפקות. עקירת החרוב מלמדת שברבי אליעזר מצויה מידה זו ולכן הלכה כמותו. חכמים לא קיבלו הוכחה זו כי לדעתם גם מי שלומד תורה ויש בו את מידת ההסתפקות יכול לטעות בהלכה.
- II. אמת המים מסמלת את מידת הענווה. חזרת אמת המים מלמדת שברבי אליעזר מצויה מידה זו ולכן הלכה כמותו (כמו בית הלל שהלכה כמותם).
- חכמים לא קיבלו הוכחה זו כי לדעתם גם מי שלומד תורה ויש בו את מידת הענווה, אין זה מחייב שתהיה הלכה כמותו.
[למעריך: על תת-סעיף זה – 60%]

פרק שלישי – תוכני תורה שבעל פה

על הנבחן לענות על שתיים מן השאלות 17–28.

משנה

17. מסכת שבת

- א. (1) הגודלת – קולעת שער ראשה.
הכוחלת – נותנת כחול בעיניה.
- (2) הגודלת עברה על אב המלאכה "בונה".
הכוחלת עברה על אב המלאכה "כותב".
- ב. (1) לדעת חכמים אין דרך בניין בכך ואין דרך כתיבה בכך.
(2) הנוטל ציפורניו בכלי.
- ג. תנא קמא – חייב כי עציץ נקוב נחשב כמחובר לקרקע כי על ידי הנקב הצמח יונק מן הקרקע.
רבי שמעון – פטור כי עציץ נקוב אינו נחשב כמחובר לקרקע.
[הערה למעריך: על התלמיד להסביר את הטעם של תנא קמא אן של רבי שמעון.]

18. מסכת סנהדרין

- א. (1) אומד – השערה ["שהדעת נוטה שהוא כך"].
עד מפי עד – שמיעה מפי עדי ראייה בלי שהמעיד ראה בעצמו.
- (2) כאשר העיד אדם עדות שקר בדיני ממונות הוא יכול להחזיר ממון ויתכפר לו, אבל כאשר העיד אדם עדות שקר בדיני נפשות הוא נעשה אחראי למותו של אדם חף מפשע ואף להפסקת השושלת המשפחתית שלו.
- ב. (1) אם היו נבראים כמה אנשים יחד היה אפשר לטעות ולומר שכל אחד מהם נברא על ידי אֵל אחר, אבל כיוון שנברא האדם יחידי ברור שאל אחד ברא אותו.
- (2) – "ללמדך, שכל המאבד נפש אחת מישראל, מעלה עליו הכתוב, כאילו איבד עולם מלא; וכל המקיים נפש אחת מישראל, מעלה עליו הכתוב, כאילו קיים עולם מלא".
- "מפני שלום הבריות, שלא יאמר אדם לחברו: אבא גדול מאביך".
- "להגיד גדולתו של הקדוש ברוך הוא: שאדם טובע כמה מטבעות בחותם אחד, וכולן דומין זה לזה; ומלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, טָבַע כל אדם בחותמו של אדם הראשון, ואין אחד מהן דומה לחברו".
[למעריך: על התלמיד לכתוב נימוק אחד. לקבל כל תשובה ברוח הציטוטים מן המשנה.]

19. מסכת אבות

- א.** (1) אם אנשים לא היו חוששים מן המלכות היו פוגעים זה בזה.
 (2) בים, דג בולע את הדגים שקטנים ממנו.
- ב.** (1) שלושת סוגי הדיבור: דברי תורה; רכילות, לשון הרע וקללה; דברי הרשות.
 "סייג לחכמה – שתיקה" נאמר על דברי הרשות.
 (2) לא נאמרה בנוגע לדברי תורה כי מצווה להרבות בדיבור בהם ("והגית בו יומם ולילה").
 לא נאמרה בנוגע לרכילות, לשון הרע וקללה כי הדיבור בהם אסור מן התורה ואינו סייג.

אגדה

20. מול בורא עולם

- א.** (1) מדוע נגלה ה' למשה מתוך סנה שהוא שיח נמוך ולא מרשים למראה? זה לא מתאים!
 (2) ההתגלות אל משה מן הסנה מלמדת שה' נמצא בכל מקום אפילו בסנה ואין מקום פנוי בלא שכינה.
- ב.** – יוצר קנקנים אינו מקיש על קנקנים רעועים כדי לבדוקם אלא על קנקנים חזקים.
 הקב"ה מנסה רק את הצדיקים כי רק הם יכולים לעמוד בניסיון.
 – פשתני מקיש על הפשתן כאשר הוא יודע שהפשתן הוא טוב וההקשה תשביח אותו.
 הקב"ה מנסה רק את הצדיקים כי רק להם הניסיון יועיל.
 – בעל הבית נותן את העול על הפרה החזקה.
 הקב"ה מנסה רק את הצדיקים כדי שיקבלו שכר על כך ["יש לבעליו רוב משא ומנסה את חמורו אולי יישא יותר וטוב לו; וכל מה שמוסיף החמור לישא מוסיף בעליו אחר כך במזונו" – הנצי"ב מוולוז'ין].
 [הערה למעריך: על התלמיד לכתוב אחד מן המשלים ולהסביר בנוגע אליו].
ג. ה' מנסה את האדם כדי שיוציא את כוחותיו אל הפועל ואז יקבל שכר על המעשה.

21. צדקה וחסד

- א.** לומדים את המאמר המצוטט מסיפור תמר ויהודה.
 אף על פי שתמר עמדה להישרף באשמת זנות, היא לא אמרה שהיא הרה ליהודה ובכך הייתה מצילה את עצמה, מכיוון שלא רצתה לבייש אותו.
- ב.** (1) – מר עוקבא נתן כסף, ואשתו נתנה אוכל.
 – מר עוקבא נתן בסתר בחזר הדלת של העני, ואשתו נתנה לעני שבא לביתה ופגשה בו פנים אל פנים.
 (2) יתרון לדרך של מר עוקבא: העני אינו יודע ממי מקבל ואינו מתבייש ממנו.
 יתרון לדרך של אשתו של מר עוקבא: האוכל שהעני מקבל זמין לאכילה [לקבל: הפגישה עם הנותן מאפשרת לעני לדבר ולשתף בקשיים שלו. הפגישה עם הנותן מועילה לרווחתו הנפשית של העני].
- ג.** הקושי: מדוע מר עוקבא ואשתו ברחו ונכנסו לתוך התנור, הרי לא היו שם אנשים רבים ואם כן אין חשש שהיו מלבינים פני העני ברבים?
 תשובה: כיוון שמר עוקבא היה נשיא רבים מצויים אצלו, העני יחשוש שכיוון שהנשיא יודע, ייודע הדבר לרבים.

22. רבי זירא

- א. (1)** מימיי לא הקפדתי בפנימיות לבבי (ואם הקפדתי "לצורך גבוה" ההקפדה הייתה רק חיצונית).
(2) – לא צעד בפני מי שגדול ממנו.
– לא הרהר (בדברי תורה) במבואות המטונפות.
– לא הלך ארבע אמות בלא תורה ובלא תפילין.
– לא ישן בבית המדרש שנת קבע ושנת עראי.
– לא שש בתקלת חברו.
– לא קרא לחברו בחכינתו (בכינוי). **אָנ:** לא קרא לחברו בחניכתו (בשם המשפחה שלו).
[הערה למעריך: על התלמיד לכתוב שתי הנהגות של רבי זירא.]
- ב. (1)** האם הלכה זו (=היא), שאין הלכה כרבי יהודה שאמר מתפלל אדם של מוסף ואחר כך של מנחה, היא ההלכה היחידה ששמעת בשם רבי יוחנן [ולכן היא חביבה לך ואתה חוזר עליה ארבעים פעם], או שחשבת שאת ההלכה הזו אמר חכם אחר ולא רבי יוחנן?
(2) – רבי זירא אינו רוצה לבזבז זמן – כאשר לא היה יכול ללמוד הלך לקיים מצוות.
– רבי זירא רוצה ללמוד – שאל את רבי נתן בר טובי מה למדו בבית המדרש.
– רבי זירא לומד ברצינות (רוצה לזכור את הלימוד) – חזר ארבעים פעם על ההלכה.
[הערה למעריך: על התלמיד לכתוב מעלה אחת מיוחדת שהייתה לרבי זירא.]

מספרות השו"ת

23. מנהגי עדות ונוסח התפילה

- א. (1)** – "אל תטש תורת אִמך" – צריך להתפלל בנוסח המשפחתי / עדתי ולא לשנות.
– "ברב עם הדרת מלך" – צריך שכל תושבי המקום יתפללו בבית כנסת אחד ולא יתפצלו לבתי כנסת שונים לפי נוסח תפילתם.
– "לא תגדודו" – אסור שבבית כנסת אחד יתפללו בנוסחים שונים.
(עמ' 9–20)
- ב. (1)** היעד: נוסח אחיד לכל עם ישראל, שיתבסס על נוסח התפילה הבסיסי של אנשי כנסת הגדולה (שהוא משותף לכולם) ויכלול בתוכו פיוטים האהובים ביותר מכל אחד מהנוסחים השונים.
(2) בימי חול: ייתנו לחזנים שונים להתפלל כל אחד בנוסח שלו, וכך הקהל יכיר נוסחים שונים וילמד ליהנות מכולם. בימים נוראים: להכין מבחר של פיוטים מקוצרים מנוסחי תפילה שונים באופן שהאזנים ביותר יישארו, וכך כל הנוסחים יבואו לידי ביטוי בתפילה המשותפת של כל בני הקהילה.
(עמ' 16–15; 18–20)

24. גיור וקבלת גרים

- א. (1)** אדם שעזב את האומה השלטת כעת והצטרף לאומה שכעת היא שפלה אבל דתה היא דת האמת והצדק, מתוך שאיפה להתעלות, אדם כזה אינו כסיל אלא משכיל.
(2) כי גם אברהם אבינו עזב את אבותיו ואת מולדתו ונטה אחרי ה'.
(עמ' 26)
- ב. (1)** יש אזהרות רבות בתורה שלא להונות גרים "ואי אפשר שלא יצערום".
– ישראל מפוזרים בכל הארצות כדי שיתוספו עליהם גרים.
– הגרים בקיאים במצוות ומדקדקים בהן, ומתוך כך הקב"ה מזכיר את עוונותיהם של ישראל כשאין עושים רצונו.
[הערה למעריך: על התלמיד לכתוב שני פירושים.]
(עמ' 27)

25. מעסיקים ועובדים

- א.** – אם לא שילם בזמן.
 – אם שילם פחות ממה שסיכם עם השכיר.
 (עמ' 86)
- ב.** המקרה: בעל הבית שכר שכיר בפני עדים ולאחר שהסתיימה השכירות והגיע זמן הפירעון, תבע השכיר את התשלום המגיע לו. בעל הבית אמר שהוא כבר שילם לו, והשכיר טוען שלא קיבל כלום.
 הדין: השכיר נשבע שלא קיבל תשלום, ובעל הבית חייב לשלם לו.
 טעם הדין: בעל הבית טרוד בפועליו וייתכן שלא שילם ושכח, והשכיר מצפה ומייחל לקבל את התשלום.
 (עמ' 87)

תפילה כמפגש

26. מצוות התפילה; תפילה בציבור ובבית הכנסת

- א.** (1) מצווה שתהיה כל עבודתנו לה' בכוונה רצויה שלמה.
 (2) הקב"ה שומע ועונה לנו בכל קוראנו אליו [לקבל]: הקב"ה פותח את שעריו כדי להעניק לכל אחד מאיתנו את הזכות לפנות אליו ולבקש בקשות].
 (עמ' 14–15)
- ב.** משה לא נהג נכון.
 נימוקים:
 – אדם חייב להתפלל עם הציבור גם אם הציבור אינו מתפלל בבית הכנסת.
 – תפילת הציבור נשמעת תמיד גם אם היא אינה בבית הכנסת, ולא ידוע אם תפילת יחיד תתקבל.
 – תפילה בציבור, גם אם היא אינה בבית הכנסת, היא חיוב בעיקר מצוות התפילה, ויתרון כוונה הוא רק מחמת חשיבות ומעלה.
 [למערכת: על התלמיד לכתוב שני נימוקים. לקבל נימוקים לחשיבות תפילה בציבור].
 (עמ' 35)

27. פסוקי דזמרה

- א.** (1) פסוק זה הוא ביטוי להשגחת ה' על כל בריאה ובריאה.
 (2) צריך לומר פסוק זה בכוונה, ואם לא כיוון – צריך לחזור ולאומר.
 (עמ' 57–58)
- ב.** ברוך שאמר, אשרי וישתבח (עמ' 56; 59).

28. קריאת שמע; ברכות קריאת שמע

- א.** (1) כדי שיקבל עליו עול מלכות שמיים תחילה, ואחר כך יקבל עליו עול מצוות.
 (2) פרשת "ויהי אם שמוע" נוהגת בין ביום ובין בלילה, ופרשת "ויאמר" אינה נוהגת אלא ביום בלבד.
 (עמ' 65)
- ב.** (1) יוצר אור, אהבת עולם (אהבה רבה).
 (2) בשחרית – ברכה אחת. בערבית – שתי ברכות.
 (עמ' 68)
- ג.** (1) הבעיה היא שאין להפסיק בין גאולה לתפילה.
 (2) – לא עונים אמן.
 – החזן מסיים את הברכה בלחש כדי שהציבור לא יוכל לענות אמן.
 – המתפללים מסיימים את ברכת "גאל ישראל" עם החזן ואז לא עונים אמן כי אין אדם עונה אמן על ברכות עצמו.
 [למערכת: על התלמיד לכתוב פתרון אחד].
 (עמ' 75)